

Referat dla rodziców i nauczycieli klas I-III

***Temat: UWARUNKOWANIA RODZINNE POWODZEŃ
I NIEPOWODZEŃ UCZNIÓW W NAUCE SZKOLNEJ.***

**Opracowała i wygłosiła
mgr Teresa Jabłońska**

Wstęp

Z chwilą rozpoczęcia nauki szkolnej dziecko wkracza w specyficzny okres rozwojowy, w którym w jego życiu dominuje jeden rodzaj działalności, a mianowicie zorganizowane uczenie się.

W związku z tym jednym z głównych zadań szkoły jest skuteczność nauczania, co wyraża się powodzeniem dziecka w nauce. Powodzenie lub niepowodzenie w nauce staje się jednocześnie istotnym czynnikiem psychicznego rozwoju dziecka. Ponadto znaczny wpływ na zapewnienie dziecku optymalnych warunków rozwoju ma jego najbliższe otoczenie, przede wszystkim rodzina. Środowisko rodzinne jest nie tylko podstawowym środowiskiem wychowawczym dziecka, ale wywiera także duży wpływ na powodzenie szkolne.

Szczególne znaczenie w procesie dalszego kształcenia, wychowania oraz pełnego rozwoju osobowości dziecka ma szczebel nauczania początkowego.

Obowiązkiem każdego nauczyciela jest znajomość warunków życia dzieci, aby w razie potrzeby odpowiednio zmieniać niekorzystne uwarunkowania na lepsze, a także prowadzić planową i systematyczną współpracę pedagogiczną z rodzicami.

Z tego względu jako nauczycielka klas I-III przeprowadzam wywiady środowiskowe, aby poznać środowisko domowe ucznia, jego pozycję w rodzinie, warunki społeczno-ekonomiczne rodziny, warunki dziecka do nauki w domu, zaangażowanie rodziców w pomoc w odrabianiu prac domowych, wykształcenie rodziców i kulturę domu rodzinnego.

Rozmowa z rodzicami w domu rodzinnym dziecka jest początkiem współpracy rodziców ze szkołą, co powoduje lepszy kontakt nauczyciela-wychowawcy z rodzicami ucznia.

Pojęcie i funkcje rodziny.

Rodzina to grupa społeczna, w której człowiek przychodzi na świat i z którą jest połączony wielorakimi związkami do końca życia, stanowi przedmiot rozważań i analiz badawczych od najdawniejszych czasów. Na temat rodziny wypowiedzieli się już przed naszą erą filozofowie greccy.

„Platon (V w.p.n.e.) uważał rodzinę za podstawową komórkę życia społecznego i główną instytucję wychowawczą”.¹

„Arystoteles /IV w. p.n.e./ podkreślając, że rodzina jest podstawowym, elementarnym środowiskiem człowieka, wyodrębnił trzy jej funkcje: rozrodczą, wychowawczą i produkcyjną”.²

Według Marii Ziemskiej „rodzina stanowi małą naturalną grupę społeczną, w której centralnymi rolami są role matki i ojca, stanowi całość względnie trwałą, podlegającą dynamicznym przekształceniom związanym głównie z biegiem życia jednostek wchodzących w jej skład: opiera się ona na zastanych tradycjach społecznych i rozwija własne tradycje”.³

„Rodzina stanowi dla społeczeństwa ludzkiego najważniejszą wspólnotę wychowania i wykształcenia. Ponieważ miłość i życzliwość stanowią zasadę życia rodziny, wychodzi z niej moc wychowawcza i kształtująca osobowość, którą trudno z czymkolwiek porównać.”⁴

Przytoczone definicje pojęcia rodziny prowadzą do jednoznacznego wniosku, iż rodzina stanowi najbardziej powszechne i naturalne środowisko życia, tzn. takie środowisko, które działając na człowieka przez dłuższy okres czasu wywiera na nim ogromny wpływ.

Już od najmłodszych lat dzieci naśladując zachowanie rodziców identyfikują się z nimi.

„ To w rodzinie dziecko uczy się odróżniać dobro od zła, rozumieć, co jest pozytywne, a co szkodliwe, co godne pochwały, a co zasługuje na naganę. Dziecko zatem przejmuje od domowników opinie i poglądy, normy zachowań i sposoby postępowania”.⁵

Helena Filipczuk przedstawia rodzinę jako środowisko, które zapewnia dzieciom najlepsze warunki rozwoju. Twierdzi ona, iż „żadna instytucja, żaden zakład opiekuńczo-wychowawczy nie jest w stanie zastąpić rodziny”.⁶

Jednym z najważniejszych atutów rodziny decydującym o jej przewadze nad innymi środowiskami wychowawczymi jest wczesne rozpoczynanie jej oddziaływania. Oddziaływanie rodziny nie tylko zaczyna się najwcześniej, ale jednocześnie trwa najdłużej. Jest ona dla dziecka pierwszym środowiskiem społecznym zaspokajającym jego potrzeby biologiczne, psychiczne i społeczne.

Rodzina stwarza warunki do przychodzenia na świat potomstwa, gwarantuje mu warunki egzystencji i biologicznego rozwoju, kształtuje w młodym pokoleniu cechy niezbędne do późniejszego funkcjonowania w społeczeństwie. Prawidłowo funkcjonująca rodzina zaspokaja nie tylko potrzeby biologiczne, kształtuje i zaspokaja potrzeby psychiczne, wśród których szczególne miejsce zajmują: potrzeba bezpieczeństwa, potrzeba uznania i miłości, które są szczególnie istotne dla prawidłowego rozwoju osobowości dziecka oraz jego zdrowia psychicznego.

Rodzina zatem spełnia różnorakie funkcje, szczególnie ważne z punktu widzenia istnienia i rozwoju określonego społeczeństwa i jego kultury, jak i z punktu widzenia istnienia i rozwoju ludzkiego organizmu i osobowości. Umożliwia biologiczne utrzymanie się przy życiu potomstwa do czasu, gdy stanie się ono na tyle samodzielne, aby mogło samo zaspokajać własne potrzeby, a jednocześnie przygotowuje go do dorosłego życia oraz do pracy dla dobra społeczeństwa.

Struktura rodziny

Niezmiernie ważnym czynnikiem warunkującym prawidłowe funkcjonowanie rodziny jest jej struktura.

M. Tyszkowa przez strukturę społeczną rodziny rozumie „jej skład osobowy, stan liczebny i stosunki prawno - społeczne łączące członków rodziny oraz więzi osobiste funkcjonujące między nimi. Najważniejszym warunkiem prawidłowych stosunków w rodzinie jest to, czy dziecko ma oboje rodziców (rodzina pełna naturalna) czy też nie (rodzina niepełna) oraz czy wychowuje się we własnej rodzinie czy też w rodzinie zastępczej”.⁷

Dziecku do prawidłowego rozwoju potrzebne są nie tylko odpowiednie warunki materialne, ale przede wszystkim czynna i życzliwa obecność obojga rodziców. Dziecko odtrącone czuje się niepotrzebne, zepchnięte na margines rodziny, czasem walczy o swoją pozycję lub zwraca na siebie uwagę złym zachowaniem.

Czynnikiem warunkującym wychowawczo pozytywne funkcjonowanie rodziny jest pożycie rodziców. Należy tu wyróżnić dwie sytuacje, które mogą spowodować zasadnicze zaburzenia w funkcjonowaniu rodziny, jako środowiska wychowawczego. Są to – rozkład i rozbitcie rodziny. Przez rozkład rodziny należy rozumieć taką sytuację, w której małżonkowie żyją w jednym domu, ale są skłócenii. Rodzina rozbita charakteryzuje się taką sytuacją, w której członkowie są formalnie separowani, a dziecko znajduje się w kręgu oddziaływań często sprzecznych-obojga rodziców.

Obie sytuacje powodują zasadnicze zaburzenia w życiu dziecka. Konflikty między rodzicami prowadzą często do powstania urazów i kompleksów niekiedy bardzo silnych, utrudniających w wysokim stopniu proces rozwojowy dziecka.

Dzięki stałości składu osobowego rodzina daje dziecku oparcie i poczucie bezpieczeństwa. Stabilność środowiska rodzinnego stanowi bardzo ważny czynnik równowagi emocjonalnej i zdrowia psychicznego dziecka. Rozbitcie rodziny przez śmierć, rozwód czy separację, stanowi zawsze szok i pozostawia u niego trwały uraz, który może być tylko łagodzony wraz z wiekiem.

Rozwój i przeobrażenia współczesnej rodziny

Współczesna rodzina przeżywa obecnie duże przeobrażenia, które spowodował postęp naukowo-techniczny, przekształcając ją z tradycyjnej na nowoczesną.

Problem zachodzących we współczesnej rodzinie przemian jest bardzo złożony. W obecnych warunkach społeczno – ekonomicznych rodzina podlega

daleko idącym przekształceniom, zmieniają się jej podstawy ekonomiczne, struktura wewnętrzna i funkcje.

Wychowanie dzieci wymaga współdziałania ojca i matki. Ojciec z racji pracy zawodowej musi spędzać większą część dnia poza domem. W związku z tym prowadzenie gospodarstwa rodzinnego pozostaje w gestii kobiety. Ponadto charakterystyczną cechą współczesnej rodziny jest również pozadomowa praca zarobkowa kobiet. Dorównują one coraz częściej mężczyznom i dzięki swej pracy zawodowej stają się współżywieliarkami rodziny. Aktywność zawodowa kobiet wpływa także na ograniczenie liczby potomstwa. Współczesna rodzina składa się najczęściej z rodziców i dwojga dzieci. Kobieta, która pracuje zawodowo nie może podjąć ciężkim na niej obowiązkiem. Nie ma czasu na stałe opieki nad dziećmi, co często prowadzi do poważnych zaniedbań wychowawczych. Funkcje opiekuńcze nad dziećmi przejmują najczęściej dziadkowie (głównie babcia) lub starsze rodzeństwo. W rzeczywistości w wielu rodzinach osłabieniu ulega nadzór wychowawczy nad dziećmi. Wychowanie w takich środowiskach rodzinnych może ulec spaceniu, a rozwój osobowości dziecka może zostać zaburzony. Ponadto funkcje opiekuńcze, wychowawcze oraz rozrywkowe rodziny przejmują różnorodne instytucje oświatowo-wychowawcze i organizacje młodzieżowe.

W toku wielkich przeobrażeń, jakie przeżywa rodzina dokonuje się proces uspołeczniania małego dziecka, kształtują się postawy społeczne i moralne, które wpływają na rozwój jego osobowości.

Chociaż zmieniły się i w dalszym ciągu zmieniają się warunki życia współczesnej rodziny, to nadal jest ona niezastąpioną i podstawową komórką życia społecznego.

Wpływ rodziny na postępy uczniów w nauce

Z chwilą rozpoczęcia nauki szkolnej dziecko wkracza w specyficzny okres rozwojowy, w którym dominuje proces uczenia się. Powodzenie lub niepowodzenie w nauce szkolnej jest istotnym czynnikiem psychicznego rozwoju dziecka.

Jan Konopnicki twierdzi, iż „pojęcie powodzenia i niepowodzenia w nauce szkolnej musimy rozpatrywać zawsze łącznie w nauczaniu, bowiem, kiedy kończy się powodzenie, wówczas zaczyna się niepowodzenie-i odwrotnie. Pojęcie niepowodzenia definiuje on jako „stan, w jakim znalazło się dziecko na skutek niespełnienia wymagań szkoły”.⁸

Zdaniem Marii Tyszkowej „nauczanie szkolne jest jednym z najbardziej skomplikowanych rodzajów ludzkiej działalności, w której uczestniczą na równych warunkach uczeń i nauczyciel. Różnorodne i skomplikowane są

również niepowodzenia szkolne uczniów. W badaniach nad niepowodzeniami szkolnymi zwracano uwagę głównie na trzy grupy przyczyn tego zjawiska:

- 1/ przyczyny tkwiące w treści i organizacji nauczania, czyli przyczyny dydaktyczne;
- 2/ przyczyny społeczno – środowiskowe, określające warunki procesu uczenia się i nauczania;
- 3/ przyczyny tkwiące w samym uczniu, tj. jego właściwości fizyczne i psychiczne”.⁹

Bardzo duży wpływ na postępy szkolne dzieci mają trudności materialne rodziny, ponieważ pogarszają atmosferę życia rodzinnego, stając się przyczyną napięć i konfliktów między członkami rodziny, co z kolei odbija się ujemnie na samopoczuciu dziecka, a także na jego pracy szkolnej.

Bardzo ważnym czynnikiem sytuacji rodzinnej jest wielkość mieszkania. Ciasne mieszkanie stwarza gorsze warunki rozwoju różnych zainteresowań dziecka i ogranicza możliwości jego pracy w domu. Niezależnie od warunków mieszkaniowych rodziny, dla rozwoju i postępu dziecka w nauce podstawowe znaczenie ma jego indywidualna sytuacja mieszkaniowa, a zwłaszcza warunki do odrabiania lekcji oraz do wypoczynku.

Własne miejsce pracy jest podstawowym warunkiem wdrożenia się dziecka do systematycznego odrabiania zadań domowych i rozwijania zainteresowań.

Dobrze zorganizowane miejsce do nauki pomaga wytworzyć przyzwyczajenia sprzyjające skupieniu się, które ułatwia dziecku uczenie się.

Na powodzenia i niepowodzenia szkolne uczniów ogromny wpływ ma ogólna kultura domu. Rodzina o wyższym poziomie kulturalnym lepiej przygotowuje dziecko do szkoły zarówno pod względem rozwoju jego sprawności intelektualnych jak i nawyków obcowania z dobrami kultury oraz wyrabia w nim cechy, pozwalające mu łatwiej przystosować się do środowiska szkolnego.

Z kulturą rodziny wiąże się ściśle wykształcenie rodziców i osób zamieszkałych w domu rodzinnym dziecka. Poziom wykształcenia stanowi jeden z najważniejszych, środowiskowych czynników rozwoju psychicznego dziecka.

Ważnym problemem jest również organizacja pracy domowej, a szczególnie pora odrabiania lekcji oraz pomoc w nauce, gdy zaistnieją trudności, z którymi uczeń nie może sobie poradzić. Pora, w jakiej dziecko odrabia zadania domowe, wskazuje na ogół na stopień zainteresowania jego nauką ze strony rodziców. Dobrze zorganizowane warunki pracy domowej ucznia wywierają znaczny wpływ na jego powodzenie w nauce i odwrotnie, niezorganizowane warunki pracy domowej ujemnie odbijają się na jego wynikach szkolnych.

Powszechnym świadectwem poziomu wykształcenia i życia kulturalnego rodziny, mającym wpływ na wyniki uczenia się dzieci jest kultura językowa-mowa. Przez nią dociera do dziecka duża część informacji o świecie.

Stan kultury językowej w domu wywiera potężny wpływ na kulturę językową dziecka, a pośrednio na rozwój osobowości. Niekorzystne warunki kulturalne w środowisku rodzinnym wpływają ujemnie na jego powodzenie w pracy szkolnej. Dziecko, które mówi np. gwara czy żargonem ma duże trudności w wypowiedaniu się na lekcjach i często, mimo że wie o co chodzi, nie potrafi dać odpowiedzi w zadowalającej formie lub też boi się odpowiadać przy klasie, aby nie narazić się na śmieszność.

Do powstania niepowodzeń w nauce przyczyniają się również rozmaite braki atmosfery rodzinnej.

Dorośli sądzą niejednokrotnie, że dzieci nie reagują na panujące między nimi stosunki, że niczego nie rozumieją i niczego nie odczuwają. Tak nie jest. Źródło wielu kompleksów, urazów wewnętrznych (brak poczucia swojej wartości, nerwowość, stan napięcia wewnętrznego, zniechęcenie, nieumiejętność cieszenia się niczym, brak zrównoważenia i pogody) tkwi często właśnie w domu, w atmosferze wytwarzanej przez ojca i matkę.

„Konflikty między rodzicami, rozwód wywierają szczególnie ujemny wpływ na przeżycia emocjonalne dziecka oraz na jego rozwój społeczny. Nie pozostają bez znaczenia i dla innych cech rozwoju. Przeżywane napięcia i niepokoje powodują wzrost pobudliwości psychoruchowej, utrudniają koncentrację uwagi, pośrednio więc mogą być przyczyną trudności i niepowodzeń w nauce szkolnej”.¹⁰

Również alkoholizm rodziców niszczy atmosferę domu rodzinnego i wpływa hamująco na postępy szkolne dzieci.

Stosunek rodziców do dziecka ma bardzo duże znaczenie dla jego rozwoju. Akceptacja lub odrzucenie dziecka przez rodziców ma bardzo duży wpływ na powodzenie w jego pracy szkolnej. Akceptowanie dziecka przez rodziców sprzyja osiągnięciu dobrych postępów szkolnych, a odrzucenie obniża wyniki nauczania, powodując niepowodzenie dziecka w nauce szkolnej.

Zdaniem Marii Tyszkowej „sytuacja rodzinna stanowi zespół czynników wywierający bardzo silny wpływ na powodzenie dziecka w pracy szkolnej. Korzystna sytuacja rodzinna sprzyja uczeniu się, a niekorzystna wpływa ujemnie na jego przebieg i wyniki”.¹¹

Aby zapobiec niepowodzeniom uczniów w nauce preferuje się coraz częściej i w większym zakresie współpracę z rodziną. Do form tej współpracy należą organizowane okresowo szkolne zebrania z rodzicami, rozmowy indywidualne nauczycieli z rodzicami, informacje o przebiegu postępów szkolnych ucznia i wywiady środowiskowe, mające na celu dokładne poznanie środowiska domu rodzinnego ucznia. Szczególnie cenna jest ostatnia forma współpracy, umożliwiająca wychowawcy bezpośrednie poznanie. Pozwala ona często wykryć źródła niepowodzeń szkolnych dziecka oraz wpłynąć na wprowadzenie niezbędnych zmian w jego życiu domowym.

Współpraca szkoły z rodziną ma ogromne znaczenie dla powodzeń uczniów w nauce, co przejawia się w dążeniu do upowszechniania wśród

rodziców elementów wiedzy pedagogicznej. Wyraża się to w formie organizowania licznych pogadanek, odczytów, wydawnictw popularnych dla rodziców i wychowawców z zakresu pedagogiki i psychologii ze szczególnym uwzględnieniem problematyki trudności dydaktyczno-wychowawczych.

W wyniku powyższych rozważań nasuwają się następujące wnioski:

1. Środowisko rodzinne ma duży wpływ na wyniki dziecka w nauce szkolnej. Nauczyciel powinien w miarę wszechstronnie poznać środowisko domowe swoich wychowanków, bowiem znajomość środowiska rodzinnego może być podstawowym warunkiem skutecznych metod oddziaływania pedagogicznego i dydaktycznego na ucznia.
2. Szczególną opieką należy otaczać tych uczniów, którzy w związku z niekorzystną sytuacją rodzinną mają mniejsze możliwości osiągnięcia lepszych wyników w nauce.
3. Rodzice powinni stawiać dzieciom określone, dostosowane do realnych możliwości dziecka wymagania w zakresie wykonywanych obowiązków szkolnych i domowych.
4. Nagradzanie pozytywnych wyników w nauce pochwałą, aprobatą, okazywaniem zadowolenia, a więc nagradzanie metodami bazującymi na uczuciu miłości do dziecka, wzmacnia jego motywację do powtórzenia pożądanego wyniku w nauce. Nagród nie należy stosować systematycznie, aby nie przyzwyczajać dziecka do tego, że nagradzana jest każda ocena bardzo dobra. Systematyczne i stałe stosowanie nagród /zwłaszcza materialnych/ mogłoby rozwinąć u dziecka nastawienie na uzyskanie nagrody, a nie nastawienie na osiągnięcie wyników w nauce.
5. W wychowaniu poza nagrodami można stosować kary, ale nie za surowe, ponieważ mogą one doprowadzić do rozluźnienia więzi uczuciowej z dzieckiem i wpłynąć niekorzystnie na jego wyniki w nauce.
6. Rodzice powinni pozostawać w stałym kontakcie ze szkołą, ponieważ im częstszy jest ten kontakt, tym:
 - rodzice lepiej znają potrzeby swoich dzieci,
 - są bardziej świadomi jaką rolę odgrywa prawidłowa organizacja dnia dziecka w prawidłowym rozwoju i osiąganiu wyników w nauce,
 - mogą być organizatorami pracy i racjonalnego odpoczynku oraz zapewnić odpowiednie warunki do nauki swym dzieciom,
 - w porę mogą udzielić pomocy i niwelować opóźnienia w nauce.Stała współpraca rodziców ze szkołą winna być troską szkoły i nauczyciela.

BIBLIOGRAFIA

1. R. Wroczyński: Pedagogika społeczna. Warszawa 1974, PWN, s.156.
2. H. Izdebska: Funkcjonowanie rodziny a zadania opieki nad dzieckiem. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk-Wrocław-Warszawa - -Kraków 1967, s.32.
3. M. Ziemska: Rodzina a osobowość. Warszawa 1975, Wiedza Powszechna, s.10.
4. J. Höffner: Chrześcijańska nauka społeczna, Warszawa 1999, KNS – Rodzina, s. 5.
5. J. Maciaszkowa: Rodzina-środowisko wychowawcze, jego właściwości i uwarunkowania „Ruch Pedagogiczny”. 1981, nr 4.
6. H. Filipczuk: Rodzina a rozwój psychiczny dziecka. Warszawa, 1981, Nasza Księgarnia, s.67.
7. M. Tyszkowa: Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka. Warszawa, 1964, PWN, s.88.
8. J. Konopnicki: Powodzenia i niepowodzenia szkolne. Warszawa 1966, PZWS, s.14.
9. M. Tyszkowa: Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka. Warszawa 1964, PWN, s.29.
10. H. Filipczuk: Rodzina a rozwój psychiczny dziecka. Warszawa 1981, Nasza Księgarnia, s.151.
11. M. Tyszkowa: Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka. Warszawa 1964, PWN.